

Araştırma

KADINLARDA BOŞANMA VE KÜLTÜR İLİŞKİSİ

Divorce in Women and its Relation with Culture

Dr. Meryem BULUT*

*Sosyal Hizmet Uzmanı, Ankara Üniversitesi

ÖZET

Araştırma, Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü ve Sosyal Sigortalar Kurumu, Etlik Eğitim Hastanesi, Psikiyatri Servisinde, ruhsal çöküntü tanısı alan, boşanmış 40 kadın üzerinde görüşme tekniği uygulanarak yapılmıştır. Görüşme yapılan kadınların çoğunluğu üniversite mezunu olup, iş yaşamı vardır. Kadınların önemli bir bölümü, eşlerinin şiddet uygulaması nedeniyle boşanmışlardır. Aile içi fiziksel şiddetin varlığına rağmen kadınların, boşanma kararı vermek için uzun yıllar bekledikleri saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: kadın, kültür, boşanma

ABSTRACT

This research has been done by applying the interview technique to forty divorced women who received a diagnosis of "psychological depression" at Turkish Social Security Organization Etlik Training Hospital Psychiatry Service and in cooperation with Ankara University Faculty of Medicine, Department of Psychiatry. The majority of the women interviewed was university graduates and had permanent jobs. A considerable number of these women were divorced because they were subjected to violence by their husbands. It is observed that it took many years for women to decide to divorce, even under these violent conditions.

Key Words: woman, culture, divorce

GİRİŞ

Tarihsel süreçte kadının konumu, ilkel topluluklardan, uygar toplumlara doğru giderek farklılıklar göstermektedir. "Ailenin kökeni, bir aşiret içinde her erkeğin her kadına, her kadının her erkeğe ait olacak ölçüde ilkel topluluğa kadar çıkar" (Engels, 1978: 45). Cinsel ilişkilerin kurallı olmadığı ve babalığın bilinmediği topluluklarda doğal olarak akrabalık "ana soy" çizgisine dayandırılmıştır (Childe, 1998: 2).

Çapanın, hayvan gücünden yararlanarak sabana çevrilmesi sonucu tarlaların sürülmesi ile yapılan üretime geçilmiş ve saban, bitki yetiştirme ile sürü bes-

lemeyi birbirinden ayrılmaz hale getirerek, kadınları ağır işten kurtarmış ancak taneli ürün yetiştirme alanındaki tekellerinden ve bunun kendilerine sağladığı üstün toplumsal statüden yoksun bırakmıştır (Childe, 1998: 74-75).

İlkel insanın benzetmecî kafası, toprağı üretimin öteki sorumlusu kadına benzetip, ekinlerin "toprak ana"dan doğduğunu düşündüğünden, kadınlar ilkel topluluklarda, toprakla bir anılır (Şenel, 1990: 20). Toprak, simgesel anlamda kadınlarla bir tutulur, çünkü toprak ve kadın üretkendir. Aktif olarak üretime katıldıkları sürece, kadınların rolleri ikincil olmalarına karşın önemli ve değerli görülmüştür. Ancak üretim araçlarını erkeklerin kullanması ve etkin ekonomik yapılanmadan uzak kalması kadını, uygarlık karşısında edilgin bir duruma getirirken erkeği daha güçlü bir konuma getirmiştir. Diğer yandan, toplumsal yargılar; doğuştan gelen biyolojik farklılığa dayandırılarak kadının pasif ve erkeğe bağımlı hale gelmesini sağlamıştır. Oysa Mead'ın, Üç Yeni Gine toplumunda yaptığı araştırmaya göre, cinsel kimliğin kazanılması toplumsaldır, kadın ve erkek kimliğinin farklılığı cinsiyete değil kültürel şartlanmaya bağlıdır (Bock, 2001: 111; İlbars, 1997: 206). Çoğu kültürde yer alan, erkeğin aktif, kadının pasif olması, sosyal hayatın tümü için yaygındır (Kümbetoğlu, 2000: 241). Kadınlık ve erkeklik kalıpları ile imgeleri, kültürlerin yüzyıllar süresince oluşturduğu geleneklerin ürünüdürler. Dinler, özellikle tek tanrılı dinler, insanların bu kalıpları ve imgeleri oluşturmasında ve içselleştirmesinde önemli rol oynamıştır ve bu nedenle kalıp yargılar mutlak değişmez

yani "kutsal"dır (Berktaş, 2000: 16-17; Kadioğlu, 2001:14; Horney, 1998: 112). İslâmiyet, diğer iki tek tanrılı din ile aynı geleneği paylaşmakla birlikte, kadın bedeninin denetlenmesini de mutlak ve değişmez kılmıştır (Berktaş, 2000: 111; Çalışlar, 1991: 37). Bütün bu yargılara, kadınların evli olmaları ve evliliklerini sürdürmeleri yolunda baskın olan gelenek ve göreneklerin varlığına rağmen boşanmalar olabilmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmamızın amacı; boşanma ile kültür ilişkisini ortaya koymaktır. Toplumda kabul gören kültürel değerler, kadınların boşanmasına karşı hoşgörülü değildir. Sınırladığımız süre içinde, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri Bölümü ve Sosyal Sigortalar Kurumu Etlik Eğitim Hastanesi, Psikiyatri Servisinde, ruhsal çöküntü tanısı alarak tedavi almayı sürdüren boşanmış 40 kadın, araştırmamızı oluşturmuştur. Bulgular, görüşme tekniği yoluyla elde edilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

Tablo 1'de, kadınların çoğunluğunun üniversite mezunu ve iş sahibi olduğu görülmektedir. Tablo 2'de, kadınların evlilikleri sırasında ve boşandıktan sonraki çalışma durumları görülmektedir. Boşandıktan sonra çalışmaya başlayan altı kadın, evliyken de çalışmak istediklerini, ancak eski eşleri izin vermediği için çalışmadıklarını belirtirken, üç kadın ise boşandıktan sonra karşılaştıkları ekonomik güçlüklerden dolayı çalışmaya başladıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 1: Kadınların eğitim ve meslek durumları

Eğitimi	Sayı	Oran (%)	Meslekleri	Sayı	Oran (%)
İlkokul	2	5.0	Ev hanımı	5	12.5
Ortaokul	3	7.5	D. memuru	29	72.5
Lise	10	25.0	Özel sektör	3	7.5
Üniversite	25	62.5	İşçi	3	7.5
Toplam	40	100.0	Toplam	40	100.0

Tablo 2: Kadınların evliliklerinde ve boşandıktan sonraki çalışma durumları

Evli kadınlar	Sayı	Oran (%)	Boşanmış kadınlar	Sayı	Oran (%)
Çalışıyor	25	62.5	Çalışıyor	34	85.0
Çalışmıyor	15	37,5	Çalışmıyor	6	15.0
Toplam	40	100.0	Toplam	40	100.0

Tablo 3: Kadınların evlilikleri sırasında ve boşandıktan sonraki mal varlıkları

Evli kadınlar	Sayı	Oran (%)	Boşanmış kadınlar	Sayı	Oran (%)
Evi olanlar	5	12,5	Evi olanlar	12	30
Tatil, kültürel etkinlik	3	7,5	Tatil, kültürel etkinlik	--	--
Araba	3	7,5	Araba	5	12,5
Malvarlığı olmayanlar	29	72,5	Malvarlığı olmayanlar	23	57,5
Toplam	40	100	Toplam	40	100

Evlilikleri sırasında, hiçbir mal varlığı olmayanların oranı daha yüksek olarak görülürken, boşandıktan sonra hiçbir mal varlığı olmayanların oranı biraz

düşmüş olarak görülmektedir. Kadınların, boşandıktan sonra tatil ve kültürel etkinlikler için para ayırma olanaklarının kalmadığı bulgular da görülmektedir.

Tablo 4: Kadınların boşanma nedenleri

Kadınların boşanma nedenleri	Sayı	Oran (%)
Eşlerinin şiddet uygulaması	22	55.0
Kültür ve kişilik farklılığı	7	17.5
Ekonomik sorunlar	1	2.5
Aldatılma	6	15.0
Yeni bir insanla birlikte olma isteği	4	10.0
Toplam	40	100.0

Görüşme yaptığımız kadınların yarısından fazlasına eşleri tarafından şiddet uygulandığı için; yaklaşık olarak beşte biri, kültür ve kişilik farklılığından kaynaklanan sorunlardan dolayı; yaklaşık olarak yedide biri, eşleri tarafından aldatıldıkları için, onda biri, yeni bir insanla birlikte olmak istedikleri için boşandıklarını belirtmişlerdir. Bir kadının boşanma nedeni ise ekonomik sorundur. Yeni bir insanla birlikte olmak isteyenlerin içinde yer alan iki kadın, kendileri yeni insanlarla birlikte olmak istediklerini belirtmişlerdir.

Kadınlara eşleri tarafından, tekme, yumruk, tartaklama, bir aletle saldırı biçiminde fiziksel şiddet uygulanmıştır. Fiziksel şiddete uğrayan kadınların hemen hepsine duygusal şiddet de uygulanmış, bazılarında (yedi kadın) ise uygulanan fiziksel ve duygusal şiddete cinsel şiddet eşlik etmiştir. Kadınlara eşleri tarafından, oda hapsi, tehdit, ruhsal baskı, küfür ya da bütün davranışlarını kontrol etme biçiminde duygusal şiddet uygulanmıştır.

Görüşme yaptığımız kadınlar fiziksel şiddeti, özellikle cinsel şiddeti anlatmakta zorlanmışlardır. Bazı kadınların uğradıkları şiddetin izleri, kanıtlanabilir durumda olduğu halde; bu durumu hiçbiri mahkemeye iletmemiş ve iletilmesini de istemediklerini belirtmişlerdir. Kadınlar kendilerine eşleri tarafından uygulanan şiddeti bir utanç olarak görmektedirler. Şiddet uygulanan kadınların eğitim durumlarına baktığımızda; on bir kadının üniversite mezunu, yedi kadının lise mezunu, iki kadının ortaokul, iki kadının ise ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Sonuç olarak aile içi şiddete maruz kalan kadınların çoğunluğu, üniversite mezunu ve geçimlerini sağlayacak mesleklere sahiptirler. Türk kültürel değerlerinde emek, itaat ve hizmet, bir kadının kimliğinin parçası olarak yer alır. Kadınların bunlardan birini yerine getirmemesi ve bu yüzden fiziksel şiddet görmesi, onun toplum tarafından iyi bir kadın olmaması nedeniyle cezalandırılması olarak görülür (White, 2000: 98-99). Bu nedenlerle uygulanan şiddet, kültürel değerlerde kabul görmektedir. Çünkü kadın, erkeğin isteklerini koşulsuz yerine getirmek zorundadır; aksi durumda uygulanan şiddet, şiddet olarak kabul edilmez.

Kültürel değerlerde, cinsel nesnenin erkek ya da kadın olmasına bakılmaksızın özne daima, aktif ve saldırgan bir erkektir. Çünkü kültürel anlamda bu rol, değer verilen bir roldür. Aslında erkeğin sınır tanımaz cinsel isteklerinden kaynaklandığı sanılan tecavüz ise doğal dürtülerin sonucu olmaktan çok erkek üstünlüğünün kabul ettirilmesinin çizgidiş yoludur (Delaney, 2001: 72-130; Akal, 1994: 103). Bu anlamda aile içinde kadınlara uygulanan cinsel şiddeti, erkeğin iktidar ya da güç gösterme bi-

çiminin kuvvetli bir yansıması olarak da nitelendirebiliriz.

Tablo 5: Kadınların evlilik sorunlarını çözmek için çabaları

Kadınların evliliklerini kurtarma çabaları	Sayı	Oran (%)
Düzeleceğini umarak katlanmak	20	50,0
Hiçbir şey yapamamak	12	30,0
Susmak ve beklemek	7	17,5
Ailelerinden yardım talep etmek	1	2,5
Toplam	40	100,0

Kadınların yarısı eşleri ile aralarında olan sorunların düzeleceğini umarak her şeye katlanmışlardır. Evliliğini sürdürebilmek için yalnızca bir kadın, Aile Danışma Kurumuna gittiğini belirtmiştir. Sonuç olarak kadınların tamamına yakınının, aile içi sorunlarının karşısında etkin davranış gösteremedikleri ve kültürel değerlerin kadınlardan beklediği, suskun, pasif ve itaatli olma rollerini yerine getirdikleri ortaya koyulmuştur.

Tablo 6: Sorunların ortaya çıkmasından sonra boşanma kararı alma süreleri

Bekleme süreleri	Sayı	Oran (%)
Hemen sonra	5	15,6
1-4 yıl arası	15	46,8
5-8 yıl arası	5	15,6
9-12 yıl arası	7	21,8
Toplam	32	100,0

Tablo 7: Kadınların boşanmak için bekleme nedenleri

Bekleme nedenleri	Sayı	Oran (%)
Ekonomik sorunlar	1	3,7
Çocukların varlığı	6	22,2
Boşanmaya hazır olmamaları	7	25,9
Sorunlarının çözüleceğini düşünmeleri	13	48,1
Toplam	32	100,0

Boşanma kararlarını kendileri alan kadınların çoğunluğunun, evlilik sorunları ortaya çıktıktan sonra boşanma kararı almak için 1 ile 12 yıl arası değişen sürelerde bekledikleri görülmektedir. Çünkü kültürel değerlerimize göre dayak bile kocayı terk etmek için geçerli neden sayılamaz (Delaney, 2000: 215). Kadınların uzun yıllar bekleme nedenlerine baktığımızda, büyük bölümünün, sorunlarının geçeceğini düşünerek, hazır olmadıkları için ve çocuklarını düşündükleri için yıllarca bekledikleri ortaya koyulmuştur. Kadınların yarısından fazlasının eş şiddetine maruz kalmalarına rağmen, çoğunluğunun eğitilmiş ve iş sahibi olmalarına karşın, sorunlarının geçeceğini düşünerek evliliklerini sürdürmeleri dikkat çekicidir. Çünkü kültürel değerlere göre kadınların evli olması ve evliliğini sürdürmesi beklenir.

Kültürel değerlerden kaynaklanan çevresel tepkiler ile çocukların durumunun nasıl olacağı korkusunun, kadınların önde gelen kaygılarını oluşturduğu görülmektedir. Yalnızlık ve gelecek korkusu ile ekonomik kaygılar, çevresel

Tablo 8: Kadınları boşanma aşamasında kaygılandıran konular

Kadınların boşanma aşamasındaki kaygıları	Sayı	Oran (%)
Ekonomik kaygı	5	12.5
Çocuk	14	35.0
Çevresel tepkiler	14	35.0
Yalnızlık ve gelecek korkusu	7	17.5
Toplam	40	100.0

tepkilerden daha düşük olarak saptanmıştır. Boşanma aşamasındaki kadınların başta gelen kaygıları arasında çocuklarının geleceği ile çevresel tepkilerin eşit oranda yer alması toplumsal baskıların gücünün yansımasıdır.

Tablo 9: Boşanma kararı almalarından sonra eşlerin davranışları

Boşanma kararından sonraki davranışlar	Sayı	Oran (%)
Evi terk eden kadınlar	22	55.0
Evi terk eden erkekler	11	27.5
Aynı evde yaşamaya devam edenler	4	10.0
Evden atılan kadınlar	3	7.5
Toplam	40	100.0

Boşanma kararı alındıktan sonra, kadınların yarısından fazlası ortak yaşadıkları evleri terk ederek bir kısmı ailelerinin yanına, bir kısmı da yeni bir ev açarak taşınmışlardır. Kadınların, bir kısmı ise eşleri tarafından sokağa atılmışlardır. Bu kadınlardan ikisi yatak giysileri ile yol paraları dahi olmadan sokağa atıldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 10: Kadınların mahkeme aşamasındaki duyguları

Mahkeme aşamasındaki kaygıları	Sayı	Oran (%)
Mahkemeye gitmeyenler	6	15.0
Eski eşten korku duyanlar	3	7.5
Kurtulduğunu düşünenler	9	22.5
Utanç, sıkıntı ve acı duyanlar	22	55.0
Toplam	40	100.0

Boşanmak için mahkemeye gitmek zorunda kalan kadınların çoğunluğunun utanç, sıkıntı ve acı duydukları görülmektedir. Utanç duygusu, kültürel değerlerden kaynaklanan, toplumun boşanmış kadına olan yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Kadınların bir kısmının evliliklerinden kurtulduklarını düşündükleri, bazılarının mahkemeye gitmediği ve eski eşten korku duydukları bulgularda ortaya koyulmuştur.

Tablo 11: Kadınların boşandıktan sonra kendi aileleri ile ilişkileri

Boşandıktan sonra kadınların aileleri ile ilişkileri	Sayı	Oran (%)
Destek ve denetimlerini sürdüren aileler	28	70.0
Destek olmayan aileler	7	17.5
Yalnızca baskıcı davranan aileler	5	12.5
Toplam	40	100.0

Bulgularımızda, ailelerin boşanmış kızlarına destek oldukları kadar denetimli ve baskıcı davrandıkları da görülmektedir. İlbars'a göre, "Türk ailesinin duygusal atmosferi, sevgi ve denetimdir. Kültürel değerler, ana ve babaların ölene kadar çocuklarını korumalarını öngörür" (İlbars, 1991: 540). Kadınlar, ailelerinin maddi ve duygusal desteklerinin yanısıra duygusal yansımalar biçiminde denetimlerine de katlandıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 12: Kadınların eski çevreleri ile ilişkileri

Boşandıktan sonra eski çevre ile ilişkileri	Sayı	Oran (%)
İlişkilerini eskisi gibi sürdüren kadınlar	19	47.5
Eski çevreleri ile görüşmek istemeyen kadınlar	18	45.5
Eski çevrenin görüşmek istemediği kadınlar	3	7.5
Toplam	40	100.0

Kadınların yarısına yakınının çevreleriyle ilişkilerinin, eskisi gibi sürdüğü görülürken, yarısına yakınının da boşanmadan önceki çevreleriyle görüşmek istemedikleri tablomuzda yer almaktadır. Eski çevreleri ile görüşmek istemeyen kadınlar, evlilikteki kötü deneyimlerinin, kendilerine hatırlatılmasından, sorgulanmaktan hoşlanmadıkları için görüşmek istemediklerini belirtirken, altı kadın, boşandıktan sonra yaşadıkları kentleri dahi değiştirdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 13: Kadınların boşandıktan sonra kendilerini değerlendirmeleri

Boşandıktan sonra duygularını tanımlamaları	Sayı	Oran (%)
Huzurlu olanlar	15	37.5
Sıkıntıları artanlar	5	12.5
Çevresel baskısı artanlar	13	32.5
Güvensizlik yaşayanlar	7	17.5
Toplam	40	100.0

Kadınların, boşandıktan sonra çevresel baskı, maddi ve duygusal sıkıntıların yanısıra güvensizlik sorunları yaşadıkları görülmektedir. Boşandıktan sonra kadınların yaklaşık olarak üçte birinin huzurlu olduğu görülürken, üçte birinin çevrenin baskılarına maruz kaldıkları bulgularımızda yer almaktadır.

DEĞERLENDİRME

Bulgularımıza göre çoğunluğu üniversite mezunu ve iş sahibi olan kadınların, eski eşlerinin fiziksel ve duygusal şiddetine maruz kaldıkları saptanmıştır. Kadınların çoğunluğunun, aile içi şiddete maruz kalmalarına rağmen, sorunlarının geçeceğini düşünerek, çocuklarının geleceği ve sosyal çevrenin boşanmış kadına yönelik tepkilerinden çekindikleri için 1-12 yıl arası değişen sürelerde boşanmak için bekledikleri görülmüştür.

Boşanma aşamasında duyulan utanç, acı ve sıkıntı çevresel tepkilerin boşanmış kadına yönelik olumsuz önyargısından kaynaklanmaktadır. Boşanma aşamasında kadınları öncelikle boşanmış kadına yönelik çevresel tepkilerin

ve çocukların geleceği gibi konuların kaygılandığı saptanmıştır. Kadınlardaki kaygı, toplumumuzdaki gelenek ve göreneklerin, kadınların yaşamları üzerindeki etkilerinin göstergesidir.

Boşandıktan sonra kadınların, ekonomik durumları kötüleşmiş, eski çevreleriyle bağları kopmuştur. Ailelerin, boşanmış kızlarının yanında yer alarak maddi ve duygusal destek olmalarının yanı sıra denetimlerini de sürdürdükleri, bulgularımızda yer almaktadır. Boşanmış kadınların yaşamını güçleştiren nedenlerin içinde ailelerinin denetimleri de vardır. Kültürel değerlerden kaynaklanan kadınların yetişkin bile olsalar kontrol edilmelerinin gerekliliğine olan inanç, boşanmış kadınlara baskı olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü kadınlar, başıboş bırakılmamalıdır. Kültürel değerlerden kaynaklanan, boşanmış kadına yönelik çevresel baskılar, önyargılar, ailelerinin denetimi, ekonomik sıkıntı ve çevreye güvensizlik gibi etmenler boşanmış kadınları sarmalayaarak yaşamlarını güçleştirmektedir.

Evlenmek ve evli kalmak yönündeki güçlü toplumsal geleneğin, kadınlardaki içselleştirilmiş yansıması, fiziksel ve duygusal şiddetin eşlik ettiği bir evliliği yıllarca sürdürmek olarak kendini göstermiştir. Çünkü gelenekler farklı insan grupları arasındaki ilişkilerin tanımlanması, kurumlaşması ve sürdürülmesi yolunda, insanların üzerinde etkin rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

Akal, C. B. (1994) Siyasi İktidarın Cinsiyeti, İmge Kitabevi, Ankara

Berktaş, F. (2000) Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, II. Basım, Ankara

Bock, P. (2001) İnsan Davranışının Kültürel Temelleri, İmge Kitabevi, Ankara

Childe, G. (1998) Tarihte Neler Oldu, Alan Yayıncılık, (7.Baskı), İstanbul

Çalışlar, O. (1991) İslam'da Kadın ve Cinsellik, Afa Yayınları, İstanbul

Delaney, C. (2001), Tohum ve Toprak, İletişim Yayınları, İstanbul

Engels, F. (1978) Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, İlyaz Basımevi, Ankara

Horney, K. (1998) Kadının Ruhsal Yapısı, Payel Yayınevi, İstanbul

İlbars, Z. (1997) "Kişiliğin Oluşmasında Kültürel Etmenler", Ankara Üniversitesi, DTCF Dergisi, (Ayrı Basım), Ankara 201-211

İlbars, Z. (1991) "Aile ve Gelenek, Türk Ailesinin Geleneksel Yapısı" Türk Aile Ansiklopedisi 2. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, 540-544

Kadioğlu, S. (2001) Bitmeyen Savaşım, Sel Yayıncılık, İstanbul

Kümbetoğlu, B. "Toplumsal Cinsiyet ve Antropoloji" Folklor/Edebiyat, Sosyal Antropoloji Özel Sayısı, Cilt: VI, Sayı: XXII, 2000/2, Şahin Matbaası, Ankara, 239-254

Şenel, A. (1990) İlkel Toplumdan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünce Yapılarının Etkisi, Verso Yayıncılık, Ankara

White, J. (1994) Para ile Akriba, İletişim Yayınları, İstanbul